

Denne fil er hentet fra Handelshøyskolen BIs åpne institusjonelle arkiv BI Brage
<http://brage.bibsys.no/bi>

Kjennetegn ved hvitsnippsforbrytere

Petter Gottschalk
Handelshøyskolen BI

Magma, 18(2015)6: 30-37

Magma utgis av Fagbokforlaget i samarbeid med Econa.

Etter avtale med utgiver kan artikkelen slik den er publisert i tidsskriftets papirutgave legges i BI Brage. Forlagets e-utgave er tilgjengelig fra www.magma.no

KJENNETEGN VED HVITSNIPPFORBRYTERE F

PETTER GOTTSCHALK er professor ved institutt for ledelse og organisasjon, Handelshøyskolen BI. Han har vært administrerende direktør i flere selskaper og tok doktorgraden på implementering av strategi. Hans siste bok er *Fraud Examiners in White-Collar Crime Investigations* på forlaget Taylor & Francis i 2015.

SAMMENDRAG

Hvitsnippforbrytere er personer som begår økonomisk kriminalitet i kraft av stilling, posisjon, nettverk og tillit. De siste fem årene – fra 2009 til 2014 – ble 353 personer dømt til fengsel for hvitsnippkriminalitet her i landet. Det var 24 kvinner (7 %) og 329 menn (93 %). Gjennomsnittlig alder ved domsavsigelse var 48 år. Gjennomsnittlig fengselsstraff var 2,2 år. 197 dømte avsluttet sin sak i tingretten (56 %), 136 avsluttet i lagmannsretten (38 %) og 20 i Høyesterett (6 %). Beløpet i kriminaliteten var gjen-

nomsnittlig på 48 millioner kroner. De fleste hvitsnippdømte var ledere i kriminaliteten, og de fleste var råtne epler i råtne epletønner. Denne artikkelen presenterer forskjeller mellom ledere og medløpere i kriminaliteten og mellom råtne epler og epletønner. Karakteristiske trekk ved hvitsnippforbrytere blir oppsummert, og forskjeller mellom lovlidige og kriminelle hvitsnipper blir skissert.

Nøkkelord: økonomisk kriminalitet, hvitsnippkriminalitet, medieomtale, empirisk analyse.

INNLEDNING

Finansavisen kunne høsten 2013 melde at en banktopp ville få dødsstraff. Den vietnamesiske banksjefen kan bli dømt til døden for å ha jukset til seg over 150 millioner kroner. Sammen med styrelederen for et entreprenørselskap skal banktoppen Vu Quoc Hao ha svindlet Vietnams myndigheter for 531 millioner dong (Hilmersen 2013). I Norge ville banksjefen blitt dømt til fengsel i noen få år, det viser databasen som ligger til grunn for denne artikkelen.

Denne artikkelen handler om personer som er blitt dømt til fengsel for økonomisk kriminalitet. Personene ble omtalt i media de fem siste årene. Det er personer som tilfredsstiller kriterier for betegnelsen hvitsnippforbrytere. Fra 2009 til 2014 ble 353 hvitsnippforbrytere omtalt i media. Det blir et årlig gjennomsnitt på

70 personer. Ofte var de helter, før de ble avslørt som skurker. Den lengste straffen ble på ni år for konsernsjef Trond Kristoffersen i Finance Credit og konsernsjef Fred Anton Ingebrigtsen i Acta (anket).

Anders Jahre var «en ener i økonomisk kriminalitet». Det skriver bostyrerne som drev jakten på skipsrederens utenlandsformue i mange år, i sin sluttrapport. Bostyrere var advokatene Karstein Espelid og Even Wahr Hansen i advokatfirmaet BA-HR (Fjeldstad og Hansson 2012). Vi behøver ikke gå til USA for å finne sensasjonelle hvitsnippsaker. De siste årene har vi hatt mange også her i landet.

Denne artikkelen undersøker kjennetegn ved hvitsnippforbrytere i Norge. Den beskriver forskjeller mellom ledere og medløpere i kriminaliteten og mellom råtne epler og råtne epletønner. Kjennetegn som motiv,

modus, profil, konsekvens og teoretisk forklaring blir oppsummert, og artikkelen skisserer karakteriske trekk som skiller lovlige fra kriminelle hvitsnipper.

Forskning på hvitsnippkriminalitet har for det meste beskjeftiget seg med enkeltbedrifter (Finance Credit, Sponsor Service, Undervisningsbygg, Yara) og med enkeltpersoner (Stensrud, Bogen, Murud, Enger). Det unike ved forskningen som presenteres her i denne artikkelen, er at et stort datamateriale har gjort det mulig å gjennomføre statistiske analyser.

LITTERATURGJENNOMGANG

En hvitsnippforbryter er typisk et medlem av den privilegerte sosioøkonomiske klassen i samfunnet (Sutherland 1940, 1949), som oppfører seg ulovlig (Hansen 2009) gjennom ikke-voldelige handlinger for økonomisk gevinst (Brightman 2009, Bucy mfl. 2009). Den kriminelle er en person som nyter respekt og tillit, og som gjennomfører kriminelle handlinger i en profesjonell sammenheng hvor kriminell aktivitet kan tildekkkes og skjules i lovlige handlinger i en organisatorisk sammenheng (Benson og Simpson 2009, Bookman 2009) ved tilsynelatende lovlig atferd (Abadinsky 2007). Den kriminelle har makt og innflytelse (Kempa 2010, Podgor 2009) og nyter stor tillit fra andre i privilegerte nettverk (Pickett og Pickett 2002).

Forbryteren er vanligvis uavhengig og uansvarlig, uærlig og antisosial (Collins og Schmidt 1993, Listwan mfl. 2010) og mangler integritet og sosial samvittighet (Price og Norris 2009). Den kriminelle vil typisk vise tegn på narsissistiske trekk (McKay mfl. 2010, Ouimet 2009, 2010). Det betyr at personen kan være arrogant, utnyttende, ha storhetsforestillinger og opptre selvsikkert. Det kan være en leder som har et grandiost selvbilde, kanskje på grensen til stormannsgalskap. Det kan virke som vedkommende har fantasier om sin egen ubegrensede suksess, makt og briljans (Blickle mfl. 2006, Perri 2013). Også blant norske hvitsnippforbrytere er narsissismen gjenkjennelig (Arnulf og Gottschalk 2013). Både McKay mfl. (2010) og Ragatz mfl. (2012) fant klare psykopatiske trekk blant hvitsnippkriminelle.

Hvitsnippforbryteren tilhører eliten på sitt område og kan være både velstående og godt utdannet (Heath 2008). Den kriminelle kan føle en stor belastning og stress for å oppnå gode resultater (Langton og Piquero 2007, Piquero mfl. 2010) og ha lav grad av selvkontroll (Gottfredsson og Hirschi 1990). Forbryteren har legitim

adgang til lokalene og systemene der kriminaliteten blir begått, offeret for kriminaliteten er sjelden i nærheten, og de kriminelle handlingene gir inntrykk av å være lovlige eller blir skjult i lovlige handlinger (Benson og Simpson 2009).

Hvitsnippforbryteren vurderer ikke egne handlinger som kriminalitet (Dhami 2007, Siponen og Vance 2010) og har ingen skyldfølelse (Stadler og Benson 2012). Når kriminaliteten avsløres, følger gjerne medieoppslag. Den kriminelle har ofte ressurser til å engasjere en topp forsvarsadvokat på et svært tidlig stadium (Gottschalk 2014, Weissmann og Block 2010). Hvitsnippforsvareren utfører ikke bare substansforvar, men også symbolforvar og informasjonskontroll på vegne av den mistenkte. Hvitsnippforbrytere blir ofte dømt til kortere straffer enn gatekriminelle (Maddan mfl. 2012, Schoepfer mfl. 2007, Stadler mfl. 2013), og det er et stort kjønnsgap på området (Robb 2006, Simpson mfl. 2012, Steffensmeier mfl. 2013).

Hvitsnippkriminalitet er dermed preget av tre dimensjoner. For det første går den økonomiske dimensjonen ut på at handlingen blir utført for personlig gevinst eller gevinst for virksomheten. For det andre går den organisatoriske dimensjonen ut på at handlingen skjer i tilknytning til et yrke og en posisjon i virksomheten. For det tredje går den atferdsmessige dimensjonen ut på at avvikende oppførsel er mulig blant annet på grunn av manglende selvkontroll og evne til å nøytralisere skyldfølelse. Disse tre dimensjonene utgjør bekvemmelighetsteorien (*convenience theory*) som forklaring på hvitsnippkriminalitet (Gottschalk 2015b).

FORSKNINGSMETODE

Ett av kriteriene for å kvalifisere som hvitsnippforbryter er at vedkommende blir omtalt i media (Gottschalk 2014, 2015a, 2015b).

I utgangspunktet finnes det flere muligheter for å skaffe et empirisk materiale til forskning på hvitsnippforbrytere. Utfordringen er å samle inn relevante opplysninger om et tilstrekkelig antall personer. I et lite land som Norge er det ikke lett å skaffe et tilstrekkelig stort utvalg for statistisk analyse. Både politi og kriminalomsorg er svært tilbakeholdne med å levere ut opplysninger om dømte og innsatte. En mulighet er å identifisere dommer som gjelder hvitsnippkriminalitet. Imidlertid er en dom relatert til kriminaliteten, ikke til den kriminelle. I begrepet hvitsnippkriminalitet

ligger ikke bare kjennetegn ved kriminaliteten, som er økonomisk kriminalitet, men også kjennetegn ved den kriminelle, som handler om posisjon, makt, tillit og innflytelse. Et annet alternativ er offisiell statistikk for kriminaliteten, men den inneholder få opplysninger om kriminelle. Dessuten er statistikken allerede aggregert, slik at egne analyser for sammenhenger og forskjeller ikke er mulig å gjennomføre.

Et tredje alternativ er avisartikler, hvor journalister allerede har foretatt en form for seleksjon av personer som dømmes for økonomisk kriminalitet. Eksempler på kriterier som journalister benytter, er misbruk av offentlige midler, alvorlighetsgrad, prinsipiell sak, trender, oppsiktsvekkende sak, identifikasjon og nærhet, kjente mennesker og selskaper, aktualitet, sensasjon, vesentlighet, konflikt og konsekvenser. En fordel med dette alternativet er at sakene er offentlig kjent, som gjør det lettere å knytte opplysninger til hver enkelt hvitsnippforbryter ved navn.

Ved å velge avisalternativet blir utvalget skjevt og selektivt. Dessuten blir informasjon om hver enkelt person selektiv og filtrert ved at en journalist og redaksjon har valgt en vinkling på saken. Til tross for slike betenkeligheter ble aviser og øvrige medier valgt som empirisk grunnlag i denne forskningen. Det har vært gjort før, blant annet av Schnatterly (2003), som benyttet omtale i *Wall Street Journal* som utgangspunkt for sin artikkel om hvitsnippkriminalitet i *Strategic Management Journal*. Mediene plukker ofte opp relevant eksempler på bedrifter og deres ledere som mistenkes for hvitsnippkriminalitet, hevder Briscoe og Murphy (2012) i *Administrative Science Quarterly*.

Et godt argument for bruk av medier som informasjonskilde er integrasjonsmålingen til Transparency International. I motsetning til medier i mange andre land har mediene i Norge en svært høy grad av integritet. Studien til Renå (2012) for Transparency International undersøkte til sammen tolv samfunnsinstitusjoner, som resulterte i en konklusjon om at mediene her i landet oppfattes å ha høyest grad av integritet sammenlignet med andre samfunnsinstitusjoner. Mediene har ifølge målingen en integritet på 96 prosent. Årsaker til at mediene har så høy grad av integritet, er blant annet at det juridiske rammeverket legger til rette for en mangfoldig og uavhengig presse, at det er en uavhengig mediesektor som gir en bredde i perspektiver, at det finnes bestemmelser som sikrer mediene mot uberettiget

press/påvirkning fra eksterne i sin yrkesutøvelse, at det finnes bestemmelser som sikrer gjennomsiktighet i mediens aktiviteter, at det finnes bestemmelser som sikrer at mediebedriftene er ansvarlige for sine handlinger, at mediebedrifter i praksis holdes ansvarlige for sine handlinger, at det finnes bestemmelser som sikrer integriteten til de ansatte i mediene, og at de ansattes integritet sikres i praksis (Renå 2012).

Her i landet er det to dominerende økonomiaviser, *Dagens Næringsliv* og *Finansavisen*. I tillegg har bladet *Kapital* både avslørt og omtalt hvitsnipp saker. Det samme gjelder *Aftenposten* og til tider også aviser som *Tønsbergs Blad* og *Drammens Tidende*. Fjernsynskanaler som NRK og TV2 formidler også opplysninger om navngitte hvitsnippdømte.

Etter løpende registrering av hvitsnippdømte basert på medieomtale, ble dommene innhentet fra respektive domstoler. Der kan faktiske opplysninger som navn, alder, fengselsstraff og advokatens navn sjekkes. Ved søk på navn i nrk.no/skatt ble ligningstall for hver enkelt person samlet inn for året 2009.

FORSKNINGSRESULTATER

Blant de 353 hvitsnippdømte var det 24 kvinner (7 %) og 329 menn (93 %). Det er i seg selv interessant at mer enn ni av ti personer på listen er menn. Betyr det at menn begår ti ganger mer økonomisk kriminalitet enn kvinner, eller betyr det at relativt færre kvinner blir tatt for økonomisk kriminalitet? Både mulighetsteori og emansiperingsteori tilsier at når kvinner får likere tilgang til betrode stillinger, vil kvinneandelen øke.

Gjennomsnittlig alder for den kriminelle ved domsavsigelse var 48 år. Gjennomsnittlig alder da kriminaliteten ble begått, var 43 år. Dermed var det i gjennomsnitt en tidsdifferanse på fem år fra kriminalitetsavsløring til domsavsigelse. Det er svært usikkert hva oppdagelsesrisikoen for hvitsnippkriminalitet er, men sannsynligvis er den lav.

Dommen er målt i antall år betinget og/eller ubetinget fengsel. Den lengste er ni år. Gjennomsnittlig fengselsstraff er 2,2 år.

Noen saker blir avgjort i første rettsinstans, mens andre blir anket til høyere rettsinstanser. Av 353 dømte ble 197 avsluttet i tingretten (56 %), 136 avsluttet i lagmannsretten (38 %) og 20 i Høyesterett (6 %). De få sakene som gikk helt til Høyesterett, handlet om hvitsnippdømte som i gjennomsnitt var 49 år gamle

og fikk en straff på 1,8 års fengsel. Dermed skiller ikke sakene i Høyesterett seg nevneverdig fra sakene som ble rettskraftig avgjort i lavere rettsinstanser.

Hvitsnippkriminalitet handler om økonomisk kriminalitet, hvor det er verdier i form av et beløp som er kjernen i kriminaliteten. Beløpet i kriminaliteten var gjennomsnittlig på 48 millioner kroner, med laveste under 1 million og høyeste 1 200 millioner. Det høyeste beløpet på 1,2 milliarder kroner var i Finance Credit-saken.

Det er en klar lineær sammenheng mellom fengselsstraffens lengde og beløpets størrelse. Litt forenklet sagt blir det to års fengsel ved 10 millioner, fire års fengsel ved 100 millioner og seks års fengsel ved 1 000 millioner (en milliard kroner).

Et annet tema er antall personer involvert i en kriminalsak. Siden databasen inneholder 173 saker med 353 personer, blir det gjennomsnittlig to personer i hver sak. En annen måte å regne på er hvor mange personer det er sammen for hver person. Da blir gjennomsnittet 3,2 personer per person.

Vi kan også se på hvor mange som gjennomførte hvitsnippkriminaliteten alene, og hvor mange som begikk kriminaliteten sammen med andre. 100 personer (28 %) ble dømt alene. 62 personer (18 %) ble dømt sammen med en annen person. 63 personer (18 %) ble dømt sammen med to andre.

I tillegg til de opplysningene som er nevnt så langt, blir en rekke andre opplysninger om hver enkelt hvitsnippdømt registrert. Det skilles mellom personer på et høyt stillingsnivå, som styreleder og administrerende direktør, personer på et middels stillingsnivå, som innkjøps-sjef og økonomisjef, og personer på et lavt stillingsnivå, som håndverker og bankansatt. 101 personer (29 %) var på stillingsnivå 1, 164 personer (46 %) på stillingsnivå 2, og 88 personer (25 %) på stillingsnivå 3. Hvitsnippdømte på nivå 1 begår økonomisk kriminalitet for et langt større beløp enn hvitsnippdømte på lavere nivåer.

Ifølge skatteliggingen for 2009 var gjennomsnittlig inntekt for dømte hvitsnipper 359 000 kroner, gjennomsnittlig skatt 165 000 kroner og gjennomsnittlig formue 2,6 millioner kroner. Det er dermed lite oppsiktsvekkende ved ligningstallene, annet enn at registrert formue for enkelte hvitsnippdømte er betydelig, fordi svært mange andre står oppført med null i formue.

Ett av kriteriene for hvitsnippkriminalitet er at man er tilknyttet en lovlig virksomhet, for eksempel som

eier eller som ansatt, hvor man skjuler kriminaliteten. Gjennomsnittlig omsetning i virksomhetene var 270 millioner kroner med gjennomsnittlig 188 personer ansatt.

Man kan skille mellom personer ansatt i privat og offentlig sektor. Av de 353 hvitsnippdømte var 328 personer ansatt i privat sektor (93 %), mens 25 personer var ansatt i offentlig sektor (7 %).

Hvitsnippdømte i Norge skiller seg ikke nevneverdig fra hvitsnippdømte i andre europeiske land. Tyske hvitsnippdømte er gjennomsnittlig 47 år gamle når de blir dømt, mens nederlandske hvitsnipper er 42 år gamle når de blir tiltalt for økonomisk kriminalitet. Amerikanske hvitsnippdømte er gjennomsnittlig 40 år gamle. Gjennomsnittlig fengselsstraff i Tyskland er 3,9 år. Til tross for sensasjonelt lange fengselsstraffer for verdensberømte hvitsnipper i USA er gjennomsnittlig fengselsstraff ikke lenger så høy der.

De fleste hvitsnipper rammer primært noen andre enn sin egen organisasjon. Det kan for eksempel være banker, samfunnet (skatteunndragelse), kunder, leverandører eller medeiere. Kriminalitet rammer noen andre som kalles offer. Hvitsnippforbrytelsene som denne forskningen handler om, rammet følgende offer:

1.	ARBEIDSGIVERE	103	29 %
2.	SKATTEETATEN	66	19 %
3.	KUNDER	61	17 %
4.	BANKER	55	16 %
5.	AKSJONÆRER	28	8 %
6.	ANDRE	40	11 %
		353	100 %

LEDER ELLER MEDLØPER

Man kan skille mellom en person som er initiativtaker og dermed leder i kriminaliteten, og en person som deltar i kriminaliteten som medløper. Blant 353 dømte kan 220 personer (62 %) klassifiseres som ledere, mens 133 personer (38 %) kan klassifiseres som medløpere.

Det er bare én signifikant forskjell mellom krimledere og medløpere i tabell 1. Forskjellen handler om fengselsstraffens lengde. Ledere i hvitsnippkriminalitet får mye lengre fengselsstraff enn medløpere. Dette er interessant, særlig fordi krimbeløpets størrelse ikke er særlig forskjellig, og forskjellen går i medløpernes disfavør. Det betyr at retten dømmer initiativtakere

TABELL 1 Statistiske forskjeller mellom ledere og medløpere i hvitsnippkriminalitet

KJENNETEGN	220 KRIMLEDERE	133 MEDLØPERE	SIGNIFIKANS FORSKJELL
Alder da personen ble dømt	48	48	0,839
Alder da kriminaliteten ble begått	43	44	0,623
Antall år i fengsel	2,6	1,6	0,000
Økonomisk omfang av kriminaliteten	43	56	0,431
Personlig inntekt ifølge skattelisten	370 000	335 000	0,569
Personlig skatt ifølge skattelisten	181 000	138 000	0,166
Personlig formue ifølge skattelisten	3 210 000	1 566 000	0,245
Organisasjonens omsetning	230	205	0,594
Organisasjonens ansatte	211	150	0,621

TABELL 2 Statistiske forskjeller mellom råtne epler og epler i råtne epletønner

KJENNETEGN	137 RÅTNE EPLER	216 I RÅTNE EPLETØNNER	SIGNIFIKANS FORSKJELL
Alder da personen ble dømt	49	48	0,487
Alder da kriminaliteten ble begått	44	43	0,264
Antall år i fengsel	2,4	2,2	0,362
Økonomisk omfang av kriminaliteten	25	62	0,029
Personlig inntekt ifølge skattelisten	393 000	334 000	0,344
Personlig skatt ifølge skattelisten	174 000	159 000	0,623
Personlig formue ifølge skattelisten	2 315 000	2 765 000	0,750
Organisasjonens omsetning	270	189	0,095
Organisasjonens ansatte	300	116	0,131

til kriminalitet langt strengere enn medløpere i kriminaliteten.

RÅTNE EPLER OG EPLETØNNER

Man kan skille mellom råtne epler og dårlige epletønner med mange råtne epler, der det første er et individ som er skadelig for virksomheten, mens det andre er et miljø som er skadelig for virksomheten. Det er fristende og lett å tenke at det bare er ett råttent eple når økonomisk kriminalitet blir avslørt i organisasjonen (Ashforth mfl. 2008: 672):

We are most accustomed to thinking about corrupt behavior in organizations as primarily in microlevel terms. It is comforting to assume that one bad apple or renegade fraction within an organization is somehow responsible for the corruption we too often observe.

Perhaps this stance reflects our general preference for attributing causes for outcomes to a particular individual or small group and for preferring focused diagnoses that suggest the possibility of a quick fix.

Blant 353 dømte var det 137 personer (39%) som kunne klassifiseres som råtne epler, mens 216 personer (61%) var med i et råttent epletønne miljø.

Det er bare én signifikant forskjell mellom hvitsnippforbrytere som råtne epler sammenlignet med hvitsnippforbrytere som deltakere i råtne epletønner i tabell 2. Forskjellen handler om beløpet i kriminaliteten, der gjennomsnittlig beløp er 62 millioner kroner i råtne epletønner, mens det er 25 millioner blant råtne epler. Likevel er fengselsstraffen noe kortere for medlemmer i en dårlig epletønne. Kriminalitet i et kriminogent miljø – altså der tilbøyeligheten til kriminalitet er større enn

TABELL 3 Kjennetegn ved hvitsnippforbrytere

KJENNETEGN	BESKRIVELSE
Motiv	<ul style="list-style-type: none"> • Motivet for den straffbare handlingen er økonomisk vinning. • Personlig eller organisatorisk gevinst. • Det kan være grådighet, mulighet, frykt eller press. • Mange hvitsnipper vil redde livsverket sitt eller posisjonen sin i samfunnet. Når det ikke går på lovlig vis, forsøker man på ulovlig vis.
Modus	<ul style="list-style-type: none"> • Handlingen utføres i tilknytning til næringsvirksomhet eller annen virksomhet som danner det økonomiske grunnlaget for den kriminelle handlingen. • Handlingen gjennomføres med ikke-fysiske midler og ved lyssky virksomhet gjennom manipulering og skjuling av aktiviteter og generell hemmeligholdelse. • Handlingen er utført med hensikt, med overlegg og forsett, det er gjerne svik involvert, og handlingen representerer tillitsbrudd. • Handlingen innebærer en eller annen form for organisering. • Hvitsnippen forsøker å skjule spor eller påvirke vitner når det først har gått galt.
Profil	<ul style="list-style-type: none"> • Personen har høy sosial status og betydelig innflytelse, nyter respekt og tillit. • Personen tilhører eliten. Eliten har generelt mer kunnskap, penger og status, og inntar en høyere posisjon enn andre i befolkningen. Privilegiene og myndigheten til eliten er ofte ikke synlig eller transparent, men likevel kjent for alle. Eliter finnes i næringsliv, forvaltning, politikk, menigheter og på mange andre samfunnsområder. En elite er en minoritet som opptrer som en autoritet overfor andre. • Personen er ofte velstående og trenger egentlig ikke kriminntektene for å leve et godt liv. • Personen har ofte høyere utdanning, men det finnes også mange selvlærte hvitsnippkriminelle. • Personen har omfattende sosiale nettverk i samfunnet og dermed gode venner. • Personen har gjerne vært i lederstilling knyttet til posisjon i politikk, forvaltning eller næringsvirksomhet. • Personen utnytter sin posisjon til å begå økonomisk kriminalitet. • Personen ser ikke på seg selv som kriminell, men heller som samfunnsbygger, lager egne regler for seg selv, synes ikke han eller hun har gjort noe galt, heller ikke når vedkommende soner sin straff i fengsel. • Personen kan være i en posisjon som gjør at politiet vegrer seg for å iverksette etterforskning, for eksempel at toppolitikere heller blir gjenstand for høring i kontrollkomiteen på Stortinget enn gjenstand for politietterforskning. • Personen har ressurser til å skaffe seg en bedre forsvarer enn andre kriminelle, kan oppføre seg i retten slik at han eller hun ofte får mer sympati og mildere dom enn andre kriminelle, blant annet fordi den tiltalte tilhører samme samfunnslag og borgerskap som dommeren, aktoren og forsvareren.
Konsekvens	<ul style="list-style-type: none"> • Den straffbare handlingen rører ved store økonomiske verdier og kan være en trussel mot vesentlige samfunnsinteresser. • Kriminaliteten medfører økonomisk tap for andre. • Den kriminelle har kompetanse og nettverk til å skjule den kriminelle profitten og beskytte seg mot inndragning, lever som oftest like luksuriøst etter en eventuell straffeforfølgelse og utsettes i liten grad for fordømmelse blant likesinnede og bekjente i næringsliv og offentlig forvaltning. • Noen kriminelle vil etter straffeforfølgelse kunne føle seg rammet av medieomtale og kan oppleve inndragning av penger og andre verdier, samlivsbrudd og venneflukt, fengselsopphold og utvikle sympati med andre kriminelle. • Medieomtale er et av kriteriene for hvitsnippkriminalitet, og medieomtale utgjør en ekstra belastning for hvitsnippkriminelle fordi medieomtale i forbindelse med (påstått) ulovlig virksomhet naturligvis oppfattes negativt og som en ekstra straff.
Teori	<ul style="list-style-type: none"> • Glideteori innebærer at personen glir fra den riktige siden av loven til den gale siden av loven uten å merke det. • Nøytraliseringsteori innebærer at personen benekter kriminaliteten og dermed nøytraliserer skyldfølelsen. • Rasjonalitetsteori innebærer at personen begår økonomisk kriminalitet dersom gevinsten er stor nok og risikoen for å bli oppdaget er liten nok. • Hamasteorien innebærer at man gjør gode gjerninger i lokalsamfunnet for å oppnå status og skjule kriminaliteten. • Bekvemmelighetsteorien innebærer at det er bekvemt å løse en økonomisk utfordring gjennom kriminalitet, fordi man har mulighet med lav risiko.

andre steder – fører til mildere straff, fordi den enkelte tydeligvis i mindre grad blir holdt ansvarlig for sine handlinger.

Iblant kalles råtne epler for råtne egg, for eksempel av granskerne i Troms Kraft-saken (Endresen 2014: 16):

De mener det er for lett å skyld på et «råtten egg» i Sverige og nevner blant annet interne granskinger som ikke har gått dyp nok, og en tidligere daglig leder fikk lov til å styre all informasjon mellom datter- og morselskap.

Denne fil er hentet fra Handelshøyskolen BIs åpne institusjonelle arkiv BI Brage
<http://brage.bibsys.no/bi>

Kjennetegn ved hvitsnippsforbrytere

Petter Gottschalk
Handelshøyskolen BI

Magma, 18(2015)6: 30-37

Magma utgis av Fagbokforlaget i samarbeid med Econa.

Etter avtale med utgiver kan artikkelen slik den er publisert i tidsskriftets papirutgave legges i BI Brage. Forlagets e-utgave er tilgjengelig fra www.magma.no

TABELL 4 Forskjeller mellom lovlydige og kriminelle hvitsnipper

KJENNETEGN	LOVLYDIG HVITSNIPP	KRIMINELL HVITSNIPP
Kjønn	Mann	Mann
Alder	50–60	40–50
Arbeidsstil	Teamorientert	Hierarkisk
Holdning	Åpen for nye ideer	Villig til å ta risiko
Ferdighet	Relasjonsorientert	Oppgaveorientert
Egenskap	Omgjengelig	Karismatisk
Ledelse	Delegering	Kontroll
Orientering	Velstand	Status
Sosial samvittighet	Høy	Lav
Selvkontroll	Høy	Lav
Kommunikasjon	Toveis	Enveis
Atferd	Selvsikker	Arrogant
Tilknytning	Avhengig	Uavhengig
Integritet	Høy	Lav
Narsissisme	Oppmerksomhet	Utnyttelse
Tilfredshet	Fornøyd	Misfornøyd
Kvalifikasjon	Prosesser	Resultater
Selvbilde	Vellykket	Dyktig

OPPSUMMERING AV KJENNETEGN

Et utbredt kjennetegn ved hvitsnippforbrytere i Norge er at de egentlig ikke synes de har gjort noe galt. De benytter en rekke kjente nøytraliseringsteknikker for å redusere og eliminere skyldfølelse. Det går frem av avisintervjuer, egne innlegg og biografier, og av dommene. Det finnes en rekke nøytraliseringsteknikker som er hyppig i bruk. Her er tolv teknikker som ofte

forekommer: ansvarsfraskrivelse, skadenekt, nødvendighet, fordømmelse, lojalitet, tabbekte, lovfeil, normalitet, berettigelse, dilemma, offer og samfunnsrolle (Gottschalk 2015a).

Den store databasen med tilhørende beskrivelser av hver enkelt kriminalsak gir mulighet for å oppsummere kjennetegn ved hvitsnippforbrytere som vist i tabell 3.

AVSLUTNING

Basert på analysene til Price og Norris (2009) og egne empiriske studier av hvitsnipper omtalt i denne artikkelen, kan man finne karakteristiske trekk som skiller lovlydige fra kriminelle hvitsnipper. Noen slike kjennetegn er vist i tabell 4.

Mange hvitsnipper oppfører seg ynkelig når de først blir tatt med buksa nede. De skylder på andre, husker ikke, vi forstår ikke noe, de har jobbet mye, og det er deres fortjeneste at bedriften i det hele tatt tjener penger. En annen utvikling som er synlig i hvitsnippssaker, er at advokatene og rådgiverne til hvitsnippene er mye mer aktive, blant annet i drilling av sine klienter før avhør, bruk av medierådgivere, og vidløftiggjøring av saker ved å sette i gang prosesser for å få fokus bort fra det sakene egentlig handler om (Gottschalk 2014, 2015a).

Jeg presenterte bekvemmelighetsteori i *Dagens Næringsliv* 27. juli 2015. Bekvemmelighetsteori integrerer glideteori, nøytraliseringsteori, rasjonalitetsteori og en rekke andre teorier som sammen kan forklare og belyse hvitsnippkriminalitet. Min utvikling av bekvemmelighetsteori (*convenience theory* beskrevet i Gottschalk 2015b) og bekvemmelighetsempiri (med resultater som beskrevet i denne artikkelen) fortsetter. M

LITTERATUR

- Abadinsky, H. (2007). *Organized Crime*, åttende utgave. Belmont, CA: Thomson Wadsworth.
- Arnulf, J.K. og P. Gottschalk (2013). Heroic Leaders as White-Collar Criminals: An Empirical Study. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, 10: 96–113.
- Ashforth, B.E., D.A. Gioia, S.L. Robinson og L.K. Trevino (2008). Re-Reviewing Organizational Corruption. *The Academy of Management Review*, 33(3): 670–684.
- Benson, M.L. og S.S. Simpson (2009). *White-Collar Crime: An Opportunity Perspective*, *Criminology and Justice Series*. New York: Routledge.
- Blickle, G., A. Schlegel, P. Fassbender og U. Klein (2006). Some Personality Correlates of Business White-Collar Crime. *Applied Psychology: An International Review*, 55(2): 220–233.
- Bookman, Z. (2008). Convergences and Omissions in Reporting Corporate and White Collar Crime. *DePaul Business & Commercial Law Journal*, 6: 347–392.
- Brightman, H.J. (2009). *Today's White-Collar Crime: Legal, Investigative, and Theoretical Perspectives*. New York: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Briscoe, F. og C. Murphy (2012). Sleight of Hand? Practice Opacity, Third-Party Responses, and the Interorganizational

- Diffusion of Controversial Practices. *Administrative Science Quarterly*, 57(4): 553–584.
- Bucy, P.H., E.P. Formby, M.S. Raspanti og K.E. Rooney (2008). Why Do They Do It?: The Motives, Mores, and Character of White Collar Criminals. *St. John's Law Review*, 82: 401–571.
- Collins, J.M. og F.L. Schmidt (1993). Personality, Integrity, and White Collar Crime: A Construct Validity Study. *Personnel Psychology*, 46: 295–311.
- Dhami, M.K. (2007). White-Collar Prisoners' Perceptions of Audience Reaction. *Deviant Behavior*, 28: 57–77.
- Endresen, R. (2014). Gjennomgående kompetansesvikt. *Dagens Næringsliv*, tirsdag 14. januar, side 16.
- Fjeldstad, Ø. og H. Hansson (2012). Kostbare advokater. *Dagens Næringsliv*, mandag 2. juli, side 24.
- Gottfredson, M.R. og T. Hirschi (1990). *A General Theory of Crime*. CA, Palo Alto: Stanford University Press.
- Gottschalk, P. (2014). *Financial Crime and Knowledge Workers: An Empirical Study of Defense Lawyers and White-Collar Criminals*. New York: Palgrave Macmillan Publishing.
- Gottschalk, P. (2015a). *Fraud Examiners in White-Collar Crime Investigations*. Boca Raton, FL: CRC Press, Taylor and Francis Publishing.
- Gottschalk, P. (2015b). *Internal Investigations of Economic Crime: Corporate Case Studies and Regulatory Policy*. Boca Raton, FL: Universal Publishers.
- Hansen, L.L. (2009). Corporate Financial Crime: Social Diagnosis and Treatment. *Journal of Financial Crime*, 16(1): 28–40.
- Heath, J. (2008). Business Ethics and Moral Motivation: A Criminological Perspective. *Journal of Business Ethics*, 83: 595–614.
- Hilmersen, T. (2013). Banktopp kan få dødsstraff. *Finansavisen*, torsdag 14. november, side 16.
- Kempa, M. (2010). Combating White-Collar Crime in Canada: Serving Victim Needs and Market Integrity. *Journal of Financial Crime*, 17(2): 251–264.
- Langton, L. og N.L. Piquero (2007). Can General Strain Theory Explain White-Collar Crime? A Preliminary Investigation of the Relationship Between Strain and Select White-Collar Offenses. *Journal of Criminal Justice*, 35: 1–15.
- Listwan, S.J., N.L. Piquero og P.V. Voorhis (2010). Recidivism Among a White-Collar Sample: Does Personality Matter? *Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 43(1): 156–174.
- Maddan, S., R.D. Hartley, J.T. Walker og J.M. Miller (2012). Sympathy for the Devil: An Exploration of Federal Judicial Discretion in the Processing of White Collar Offenders. *American Journal of Criminal Justice*, 37: 4–18.
- McKay, R., C. Stevens og J. Fratzi (2010). A 12-Step Process of White-Collar Crime. *International Journal of Business Governance and Ethics*, 5(1): 14–25.
- Perri, F.S. (2013). Visionaries or False Prophets. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 29(3): 331–350.
- Pickett, K.H.S. og J.M. Pickett (2002). *Financial Crime Investigation and Control*. New York: John Wiley & Sons.
- Piquero, N.L., A. Schoepfer og L. Langton (2010). Completely Out of Control or the Desire to Be in Complete Control? How Low Self-Control and the Desire for Control Relate to Corporate Offending. *Crime & Delinquency*, 56(4): 627–647.
- Podgor, E.S. (2007). The Challenge of White Collar Sentencing. *Journal of Criminal Law and Criminology*, Spring: 1–10.
- Price, M. og D.M. Norris (2009). White-Collar Crime: Corporate and Securities and Commodities Fraud. *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 37(4): 538–544.
- Ragatz, L.L., W. Fremouw og E. Baker (2012). The Psychological Profile of White-Collar Offenders: Demographics, Criminal Thinking, Psychopathic Traits, and Psychopathology. *Criminal Justice and Behavior*, 39(7): 978–997.
- Robb, G. (2006). Women and White-Collar Crime. *British Journal of Criminology*, 46: 1058–1072.
- Schnatterly, K. (2003). Increasing Firm Value Through Detection and Prevention of White-Collar Crime. *Strategic Management Journal*, 24: 587–614.
- Schoepfer, A., S. Carmichael og N.L. Piquero (2007). Do Perceptions of Punishment Vary Between White-Collar and Street Crimes? *Journal of Criminal Justice*, 35: 151–163.
- Simpson, S.S., M. Alper og M.L. Benson (2012). *Gender and White-Collar Crime in the 21st Century*. Artikkel fremlagt ved American Society of Criminology, Chicago, IL.
- Siponen, M. og A. Vance (2010). Neutralization: New Insights into the Problem of Employee Information Security Policy Violations. *MIS Quarterly*, 34(3): 487–502.
- Stadler, W.A. og Benson, M.L. (2012). Revisiting the Guilty Mind: The Neutralization of White-Collar Crime. *Criminal Justice Review*, 37(4): 494–511.
- Stadler, W.A., M.L. Benson og F.T. Cullen (2013). Revisiting the Special Sensitivity Hypothesis: The Prison Experience of White-Collar Inmates. *Justice Quarterly*, iFirst: 1–25.
- Steffensmeier, D., J. Schwartz og M. Roche (2013). Gender and Twenty-First-Century Corporate Crime: Female Involvement and the Gender Gap in Enron-Era Corporate Frauds. *American Sociological Review*, 78(3): 448–476.
- Sutherland, E.H. (1940). White-Collar Criminality. *American Sociological Review*, 5: 1–12.
- Sutherland, E.H. (1949). *White Collar Crime*. New York: Holt Rinehart and Winston.
- Weissmann, A. og J.A. Block (2010). White-Collar Defendants and White-Collar Crimes. *Yale Law Journal*, 116: 286–291.